

Søppelkrisa i Oslo

Metoderapport, Data-Skup 2017

Innledning	2
Jakten på data - innsyn	3
Sentrale problemstillinger	6
Oppstart og organisering	6
Metoder	6
Intervjue data	6
Inn i Google maps - ikke bare enkelt	7
Nøstede funksjoner	7
Manuelle søk	8
Bydeler	8
Filtrere kategorier	8
Finn.Rad + egen ID	10
“Den andre” fanen	12
Slik gikk vi frem for å hente ut informasjonen om lovbruddene i datasettet:	14
Metadataene som lagde politisk bråk	18
Konsekvenser	19
Kategoriserte tidslinjer i excel	19
Til slutt	21

Prosjektnavn: Søppelkrisa

Journalister: Vegard Venli (vegard.venli@dagbladet.no), Eiliv Frich Flydal (eff@dagbladet.no) og utvikler Ola Strømman (ola.stromman@dagbladet.no)

Redaksjon: Dagbladet, gravegruppa

Alle artiklene finnes på <https://www.dagbladet.no/emne/s%C3%B8ppelkrisa%20i%20oslo>

Oslo, 31.08. 2017.

Innledning

Søppelet fløt i Oslos gater og bakgårder høsten 2016. Verst var det i bakgårdene i gamle bygårder og i smale sidegater. Medier trakk paralleller til de mer kjente avfallsfjellene i Napoli.

I artikkelserien Søppelkrisa undersøkte vi hvorfor Oslo fløt over av søppel, hvordan det ble forsøkt ryddet opp og hvem som hadde ansvaret.

Gjennom analyser og kobling av store mengder data kunne Dagbladet blant annet vise det enorme omfanget av klager og problemer. De journalistiske metodene ga avsløringer som satte dagsorden flere ganger vinteren 2017. Artikkelen ble en politisk belastning for det rødgrønne byrådet og Renovasjonsetaten. Veireno mistet kontrakten med kommunen, ble politianmeldt og begjærte oppbud. Avsløringene skapte også interne stridigheter mellom byrådet og flere av deres støttespillere i bystyret.

Renovasjonsselskap nyter stor tillit og får adgang til potensielt store verdier. Dagbladet avslørte hvordan ansatte 3 000 ganger meldte inn nøkkelknipper til bygårder og hus i Oslo som mistet, i løpet av få høst- og vintermåneder. Artikkelen gjorde at byrådets støtteparti Rødt varslet mistillit mot ansvarlig byråd for håndtering av søppelkrisa, om byrådet fortsatt vernet Veireno. Bak denne og andre avsløringer lå systematisk arbeid med store datasett.

Det var tett mellom innbyggere i Oslo som ville klage over manglende søppelhenting. Hvordan Veirenos ansatte, som utførte arbeidet, opplevde situasjonen var det langt vanskeligere å finne ut av. De var vanskelige å få i tale og selskapet lite villige til å bidra til intervjuer. Gjennom journalistiske metoder avslørte Dagbladet hvordan det betrodde avfallsselskapet hadde brutt arbeidsmiljøloven over 2 000 ganger, på jobb for Oslos innbyggere - finansiert med skattepenger. Gjennom analyser og egne spørringer mot store datasett med timelister fant vi en rekke lovbrudd som verken Veireno, Renovasjonsetaten eller byrådet selv hadde kontroll på.

Denne journalistikken gjorde at Oslo-byrådet, etter eget utsagn, forstod at de kunne si opp Veireno-kontrakten. Dagbladets avsløringer førte også til at politiet ble koblet inn.

Arbeidstilsynet politianmeldte Veireno og daglig leder Jonny Enger personlig, på bakgrunn av disse avsløringene. Etterforskningen mot Enger pågår fortsatt i skrivende stund.

Dagbladet avslørte også at kommunen flere ganger, og i god tid før Veireno overtok søppelhenting høsten 2016, var orientert om at selskapet ikke kunne gjøre jobben uten å få solide dispensasjoner fra arbeidsmiljøloven. Det ble det ikke søkt om, og selskapet brøt dermed loven fra dag en, på oppdrag fra kommunen som stilltiende vitne. Gjennom metodisk innsynsarbeid og kobling av data bidro artikkelserien til å kaste nytt lys over hvordan det offentlige håndterer samarbeid med store private aktører som vil vinne lukrative kommunale oppdrag. Funnene i arbeidet er ikke oppsummert, men redegjort for underveis.

Jakten på data - innsyn

Selv om Dagbladets artikkelserie om søppelkrisa i Oslo dels ble drevet frem ved ordinære journalistiske verktøy som innsyn og intervjuer, var det tilgangen til rådata og kunnskapen om hvordan intervjuer og analysere datasettene som ble avgjørende. Derfor er den delen viet godt med plass.

Vi brukte både åpne innsynskrav, slik det framgår av offentlighetslovens § 9 om sammenstilling av data, og innsynskrav i konkrete databaser, som vi ble gjort kjent med av kilder eller Renovasjonsetaten. Enkelteksempler og konkrete historier dominerte når media fortalte om søppelkrisa høsten og vinteren 2016. I Dagbladet ønsket vi å gå bak overskriftene og jakte på årsaker og virkninger.

Vi lette etter åpne data om søppelinnsamling på Renovasjonsetatens hjemmesider, men fant lite. Etaten la stadig ut pressemeldinger og informasjonsskriv om hvordan det gikk med innhenting av søppel, men det var mest sitatvennlige avsnitt til media og lite data.

I en pressemelding oppga Renovasjonsetaten at det fantes 130 000 søppelbeholdere i Oslo og at en viss prosent var tømt til rett tid. Det ga oss et konkret utgangspunkt for å be om innsyn i historiske data: De hadde oversikt over søppelkassene og de hadde konkrete data om tømningen.

I en annen pressemelding refererte Renovasjonsetaten til klagen de fikk fra innbyggerne. Det ga oss ideen om å be om innsyn i samtlige klager.

29. november sendte vi den første innsynsbegjæringen til Renovasjonsetatens postmottak:

“Med henvisning til Offentlighetsloven, herunder også paragraf 9, ber vi om en oversikt over hvilke av de 130.000 avfallsbeholdere som er tømt når i Oslo, og med informasjon om når de etter planen skal tømmes.

Vi ønsker data fra og med mandag 3. oktober i år til og med 28. november.”

3. oktober var dagen Veireno overtok søppeltømningen i Oslo.

Samme dag ba vi også om innsyn i *“alle innkomne henvendelser fra kunder/brukere som gjelder manglende tømning av restavfall og papir, fra 1. oktober og fram til dags dato.”*

Vi ba også etaten ta kontakt per telefon eller epost om hvordan dataene var strukturert og hvordan de kunne overføres.

Kvelden etter hadde vi ikke fått noe svar og purret. 22:20 svarte kommunikasjonssjef Tone Dalen med å henvise til en nylig publisert pressemelding:

“Hei,

Se dagens PM: <http://www.mynewsdesk.com/no/renovasjonsetaten/pressreleases/status-for-avfallsinnsamlingen-i-oslo-30-dot-11-dot-16-1674789>

Vi har fått over 21 000 klager.

Juristen vår får vurdere hva du kan få innsyn i, hvis du fremdeles opprettholder innsynsbegjæringen da?”

Vi svarte Renovasjonsetaten at innsynsbegjæringer ikke trenger å “opprettholdes”, selv om det publiseres enkelte opplysninger som er relevant for deler av innsynsbegjæringen, og at vi så fram til å få oversendt informasjonen. Torsdag 1. desember ringte en jurist i kommunen med flere spørsmål. Blant annet om hva vi ønsket å bruke informasjonen til og hva slags saker vi så for oss. Det virket som at etaten ikke var helt klare til å gi ut informasjonen. De hadde aldri gitt ut lignende tidligere og var i tvil.

Til tross for utgangspunktet, ble det en lang og nyttig samtale. Vi stilte en rekke spørsmål om hvilke data som faktisk eksisterte og hvilke formater de fantes i. Det ga oss god informasjon som gjorde at vi kunne forklare bedre hva vi ønsket og spisse innsynsbegjæringen bedre. Blant annet fikk vi vite at det fantes egne avviksmeldinger fra søppeltømmerne selv, noe som viste seg å bli nyttig.

Skepsisen til å gi innsyn var tydelig. Men i stedet for å satse på å vinne fram i en klagerunde, brukte vi heller godt med tid til å forklare kommunen hvordan vi som journalister jobbet med slike data og hvorfor vi hadde krav på innsyn. Vi forklarte at vi ikke nødvendigvis hadde én spesiell sak eller “vinkling” vi ville bruke materialet til, men at vi heller jaktet på spennende innhold. Dermed hadde vi behov for så mye som mulig med høy kvalitet.

Vi vant fram med samtlige innsynsbegjæringer. 7. desember fikk vi oversendt følgende fra Renovasjonsetaten (husnumre ble ikke brukt på trykk og er sladdet av oss i metoderapporten):

- **en liste over 8 800 hentepunkter med totalt 130 000 søppelkasser fordelt på ulike kjørelag og ruter, med angitt hentefrekvens, størrelse på dunker og sortert på papir og restavfall:**

Fordelt lagliste												
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11	Område	Område D										
12	Fraksjon	Papir, Restavfall										
13	Lagnr	601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 625, 626, 627, 628, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 670										
14	Bestyrer											
15	Bestilt av	tap										
16	Bestilt dato	30.11.2016										
17	Område	Fraksjon	StandplassNr	Standplassadresse	Husnr	Bokstav	# beholder	Størrelse	Oppsamlingstype	Lagnr	Hyppighet	Ufullstendige fordelinger
18	D	Papir	190	ADAM HIORTHS VEI			1	240 liter	Beholder	651	hver 4. uke	ADAM HIORTHS VEI 1
19	D	Papir	192	ADAM HIORTHS VEI			1	240 liter	Beholder	651	hver 4. uke	ADAM HIORTHS VEI 2
20	D	Papir	194	ADAM HIORTHS VEI			1	240 liter	Beholder	651	hver 4. uke	ADAM HIORTHS VEI 3
21	D	Papir	196	ADAM HIORTHS VEI			2	240 liter	Beholder	651	hver 4. uke	ADAM HIORTHS VEI 5
22	D	Papir	198	ADAM HIORTHS VEI			1	240 liter	Beholder	651	hver 4. uke	ADAM HIORTHS VEI 6
23	D	Papir	200	ADAM HIORTHS VEI			1	240 liter	Beholder	651	hver 4. uke	ADAM HIORTHS VEI 7
24	D	Papir	202	ADAM HIORTHS VEI			1	240 liter	Beholder	651	hver 4. uke	ADAM HIORTHS VEI 8
25	D	Papir	204	ADAM HIORTHS VEI			1	240 liter	Beholder	651	hver 4. uke	ADAM HIORTHS VEI 9

- **24 400 klager fra innbyggere, sortert i Excel med informasjon om hva klagen gjaldt og hvilke adresser det gjaldt:**

- **Renovasjonsetatens sortering av de 24 klagene, fordelt på kjørelag og kategorier:**

Med de innsamlede dataene hadde vi en god oversikt over hvordan Renovasjonsetatens kunder opplevde situasjonen. Og vi kunne koble deres klager til oversikter over rutene. Likevel var ikke bildet komplett.

Under samtaler med ansatte i Renovasjonsetaten vi bekreftet at det også fantes en egen database innrapporterte avvik som de ansatte selv oppga. kunne gi et inntrykk av hvordan de ansatte opplevde situasjonen.

Vi ba om innsyn i basen og 12. desember fikk vi oversendt:

fikk
med
Det

- Sjøpeltømmernes egne innrapporteringer av avvik for høstmånedene, over 6300 stykker i alt.

I tillegg fikk vi tilsendt lister over hvilke hentepunkter de ulike renovatør-lagene hadde ansvar for, en oversikt som inneholdt adresse og informasjon om størrelse på dunken og type dunker: restavfall og/eller papir.

	B	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1	Avviksrapport										
3	Periode	03.10.2016 - 08.12.2016									
5	Områder	A, B, C, D									
6	Fraksjoner	Papir, Restavfall									
7	Lagnummer	Alle									
9	Sakstatus	Ny, Under arbeid, Avsluttet									
10	Opprettet	Inntruffet	Sign	Fraksjon	Årsak	Omr	Lagnr	Henteadresse	Kommentar		
11	08.12.2016 11:50	08.12.2016 11:49	ANM	Restavfall	Parkert bil	B	425	PLOGVEIEN 9			
12	08.12.2016 11:50	08.12.2016 11:49	ANM	Restavfall	Parkert bil	B	425	PLOGVEIEN 9			
13	08.12.2016 11:30	08.12.2016 11:30	ROS	Restavfall	For lite abonnem ent	B	403	SKULLERUDST			
14	08.12.2016 11:21	08.12.2016 11:21	EMG	Restavfall	Hageavfal l	A	301	SØRKEDALSV			
15	08.12.2016 11:21	08.12.2016 11:20	EMG	Restavfall	Hageavfal l	A	301	SØRKEDALSV			
16	08.12.2016 11:13	08.12.2016 11:12	ROS	Papir	Mistet nøkkel	B	451	HØLANDSGA			
17	08.12.2016 10:25	08.12.2016 10:24	ROS	Papir	Mistet nøkkel	B	450	HOLLENDER			
18	08.12.2016 10:25	08.12.2016 10:24	ROS	Papir	Mistet nøkkel	B	450	HOLLENDER			
19	08.12.2016 10:24	08.12.2016 10:24	ANM	Restavfall	Parkert bil	D	625	GARVER YTT	08.12.2016 KEN - Noter bilnummer og ev ta bilde, samt gi beskjed til laget om å dra tilbake for å forsøke		
20	08.12.2016 10:22	08.12.2016 10:22	GLL	Papir	Mistet nøkkel	C	550	IDUNSGATE			
21	08.12.2016 10:16	08.12.2016 10:16	ANM	Papir	Parkert bil	A	353	OBSERVATO	08.12.2016 KEN - Noter bilnr, dette er et gjentakende problem, ta gjerne bilde hvis mulig. Husk å prøve igjen 08.12.2016 TRA - tatt til etterretning-> Tømmestatus ble endret til Ikke t		
22	08.12.2016 10:03	08.12.2016 10:02	ROS	Papir	Mistet nøkkel	B	450	PLATOUS GA			

Vi fikk også tilgang på en nesten **usladdet utgave av kontrakten** mellom Renovasjonsetaten og Veireno. Det ga oss innsikt i hva partene hadde blitt enige om

opprinnelig, og ikke minst størrelsen på straffefakturerings. Og det aller viktigste: stykkprisene Veireno opererte med for å utføre søppelhenting for Oslo kommune.

Sentrale problemstillinger

De sentrale problemstillingene da vi startet opp var hvordan vi kunne bruke store data om og fra søppelhenting til å utforske årsaker til kaoset. Deretter utviklet vi flere problemstillinger underveis, i takt med at ny informasjon dukket opp og vi utviklet nye metoder.

Oppstart og organisering

Arbeidet startet med et ønske om å forstå hvorfor søppelet hopet seg opp i Oslo og hvordan det ble forsøkt løst.. Vi var et gravelag som startet innhenting og analyse. Etter hvert holdt én journalist tak i arbeidet. Journalisten gravde ut egne saker av materialet og fulgte den politiske utviklingen i saken.

Metoder

Intervjue data

Med dokumentene beskrevet over i hus, samlet vi kolleger fra Dagbladets graveavdeling og utviklingsavdeling. for å gjennomgå dataene og utveksle ideer til veien videre. En viktig metode når man jobber slik med strukturerte data er å intervju dem, på lik linje med en vanlig kilde, slik at man får svar å jobbe videre med: F.eks: Hvor mange slike tilfeller finnes det? Går utviklingen opp eller ned over de siste årene? Hvilke fellesnevnerne finnes i dette utvalget? Hvem gjør oftest slik? Hvor ofte brytes arbeidsmiljøloven i disse timelistene?

Man skal også være kildekritisk, slik man forholder seg til vanlige kilder. Hvor dataene kommer fra og hvem som har satt dem sammen, er viktig. Man har et eget ansvar for hva man velger å publisere. **Blant de spørsmålene vi stilte innledningsvis var:**

- Hva forteller egentlig de ulike datasettene oss?
- Hvilke mangler har materialet/hva forteller det *ikke* noe om?
- Er det uklarheter eller usikkerheter i materialet?

Nyttige spørsmål til analysen var:

- Hvordan kan vi best intervju, analysere og lage grafiske framstillinger av dataene?
- Kan vi krysse dataene og få helt ny informasjon?
- Hvor mye av materialet skal gjengis til leserne, tatt i betraktning at det inneholder store mengder data om enkeltadresser som kan identifisere f.eks. klagere i Oslo?

Varianter av disse spørsmålene stilte vi oss stadig i arbeidet med ulike datasett. Data er ikke svaret alene, de er et av flere verktøy og metoder for å komme videre med å fortelle en historie. ([Du kan lese litt mer om å intervju data her](#)).

Inn i Google maps - ikke bare enkelt

Det første datasettet vi bestemte oss for å analysere og intervjuet var de 24 400 klagen i excel-arket fra Renovasjonsetaten. Blant annet ville vi se om **noen bydeler var hardere rammet enn andre og deretter lete etter mulige årsaker.**

For å få god oversikt, ville vi legge ut klagen på et kart. Det kunne også bli et verktøy for leserne å søke i for å sjekke klager i sin gate og på egen adresse.

I datasettet var hver klage utstyrt med en adresse klagen gjaldt, så vi forsøkte i første omgang å laste opp et datasett direkte til Google Maps. Men en altfor stor andel av adressene manglet i kartet. En av utviklerne foreslo å legge inn “,” og “Oslo” etter adressene i samme felt, for at Google maps skulle identifisere adressen for klagen bedre.

Vi oppdaterte et par adresser som manglet i kartet og testet. Forslaget virket, **men med flere titusener av rader, hvordan kunne vi kode alle på denne måten effektivt?**
Løsningen ble nøstede funksjoner i Excel:

Nøstede funksjoner

En tidsbesparende metode vi har brukt mye i prosjektet, er såkalte “nøstede” formler i excel, som enkelt forklart innebærer at man “mater” formel a) med resultatet av formel b).

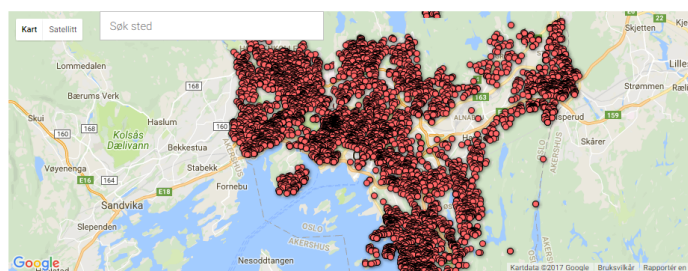
I eksempelet til høyre spytter

“Stor.Forbokstav-formelen” ut hver tekststreng med stor forbokstav, mens “Trimme-formelen” fjerner alle ledende og overflødige mellomrom. Deretter legger formelen til “, Oslo”.

I	J
Google Fusion ID	Henteadresse
=TRIMME(STOR.FORBOKSTAV(J2))&“, Oslo”	FALBES GATE 18 A
1 Falbes Gate 18 A, Oslo	FALBES GATE 18 A
2 Laura Gundersens Gate 2 B, Oslo	LAURA GUNDERSENS GATE 2 B
5 Helga Vaneks Vei 1, Oslo	HELGA VANEKS VEI 1
7 Niels Juels Gate 45 A, Oslo	NIELS JUELS GATE 45 A
8 Thomas Heftves Gate 52 Oslo	THOMAS HEFTVES GATE 52

Resultatet var felt som Google taklet bra. Så tok det seks timer å geokode alle de 24 400 adressene.

Kartet vi laget i Google maps viste at mesteparten av Oslo slet med klager, uavhengig av bydelsgrenser. Vi lagde et søkefelt slik at vi og leserne kunne lete opp enkeltadresser. Vi ville bruke kartet i den første saken i serien og **kunne dermed skrive artikkelen: “Sjekk søppelkrisa i Oslo gate for gate”**. Den ble godt lest og vi fikk flere interessante tips fra leserne.

Søppelklagen strømmen inn:

Sjekk søppelkrisa i Oslo gate for gate

Nå kan du søke selv blant søppelklagen i Dagbladets interaktive kart øverst i artikkelen. Kartet er nå oppdatert og inneholder over 31 000 klager fra Oslo-adresser frem til 9. januar.

Manuelle søk

I arbeidet med den første saken og klage-kartet, ville vi vite litt mer om dem som hadde klaget. Vi manglet riktignok navnene deres, men hadde adressene. Fant vi ambassader? Statsministeren? Departementene? Kjente politikere?

Ikke all metode må være elegant for å lykkes: Vi skrev ned adressene til flere kjente størrelser i byen og sjekket manuelt i kartet vi hadde. Vi fikk en rekke treff, blant annet på byrådsleder Raymond Johansens hjemmeadresse. Vi fant ikke hans klage omtalt andre steder og tok kontakt. Intervjuet der Johansen forteller om sitt eget, private søppel-trøbbel ble en god oppfølger til første sak.

STERKT FORUNDRET: - Det er forhold rundt kontrakten med Veireno og oppfølgingen av den som forundrer meg sterkt, sier byrådsleder Raymond Johansen (Ap). Foto: Lars Eivind Bones/Dagbladet

Bydeler

Renovasjonsetaten opplyste at de ikke selv hadde informasjon som viste hvor mange klager som kom fra ulike bydeler. Årsaken var at klagen var sortert på kjørelagene og adresser. Men med adressene fant vi en vei rundt. Vi koblet klagen mot en oversikt fra Posten over postnummer og bydel. Drøyt 600 adresser lot seg ikke identifisere og er derfor ikke med i oversikten. Hele 15,7% av klagen kom fra Nordstrand bydel, der daglig leder for Veireno selv bodde i Solveien. Statistikken ble med i kart-artikkelen.

Over 30 000 søppelklager i Oslo:

Ap-Raymonds private søppeltrøbbel: - Jeg fikk ikke hentet søpla på to uker

Klager på søppelkaoset strømmet fortsatt inn fra fortvilte Oslo-beboere.

8. JANUAR 2017 KL. 18.45 DEL PÅ FACEBOOK

REBBER

Av Vegard Venli

Filtrere kategorier

De 24 400 klagen fra Oslos innbyggere og bilder av overfylte søppelkasser viste at situasjonen var ille. Men hvor ille sto det egentlig til? Hva var årsakene? Var det forhold som ikke syntes godt i offentligheten?

Datasettet med avviksmeldingene fra søppeltømmerne som vi hadde fått gjennom innsynsbegjæringen listet opp problemer med innsamlingen. Hvert avvik var ferdig sortert i en av flere predefinerte kategorier, f.eks: "Låst/ulåst dør" og "Manglende snøbryting"

B	E	F	G	H	I	J	K
Opprette	Inntruff	Sig	Fraksjo	Årsak	Om	Lagr	Henteadresse
08.12.2016 11:50	Sorter fra A til Å						
08.12.2016 11:50	Sorter fra Å til A						
08.12.2016 11:30	Sorter etter farge						
08.12.2016 11:21	Tøm filter fra Årsak						
08.12.2016 11:21	Filtrer etter farge						
08.12.2016 11:13	Tekstfiltrer						
08.12.2016 10:25	Søk						
08.12.2016 10:25	☐ Kant/ trinn med behov for rampe						
08.12.2016 10:24	☐ KiO i næringsbeholder/beholder til forbrenning						
08.12.2016 10:22	☐ Kontroller tjenester						
08.12.2016 10:16	☐ Låst/ulåst dør						
08.12.2016 10:03	☐ Manglende dørstopper						
	☐ Manglende snøbryting og strøing						
	☐ Melding til kunde						
	☒ Mistet nøkkel						
	☐ Ny/byttet lås						
	☐ Oppsamlingsenheter/standplass flyttet						
	☐ Papir						
	☐ Parkert bil						

OK Avbryt

Vi åpnet datasettet i Excel og satt på et filter for kategoriene for å undersøke alle. De fleste handlet om forhold utenfor Veirenos makt. Derfor var det umiddelbart én kategori som fanget vår oppmerksomhet: "Mistet nøkkel"

Vi filtrerte ut "mistet nøkkel". En telling av radene viste at søppelbil-lagene selv hadde innrapportert "mistet nøkkel" i avviksskjemaet over 3 000 ganger og på 724 ulike adresser i Oslo. Tydeligvis kom søppeltømmerne seg inn med ringeklokker eller hjelp i flere tilfeller, men "mistet nøkkel" var i hele 1 724 tilfeller ført som direkte årsak til manglende søppeltømming.

Funnene var interessante, fordi det stod i så klar kontrast til den tilliten Veireno ble vist av Oslo kommune, da man valgte å gi selskapet anbudet med å drifte renovasjonen i hovedstaden.

Dateringene av disse avvikene og det store omfanget stod også i kontrast til løfter fra Veireno om at man fikk kontroll på situasjonen. Få dager tidligere brukte selskapet "finjustering" om hva som trengtes for å få søppelhenting på skinner. Dataene viste noe ganske annet.

Flere av borettslagene vi kontaktet opplyste at ingen hadde fortalt dem at nøkler til indre gårdsrom og oppganger var på avveie. Det eneste de merket var at søpla ikke var hentet på ukesvis og fløt utover gårdsrommet.

Årsaken til manglende henting var faktisk selvpåført fra Veirenos side i en rekke tilfeller.

Metoden gjorde at vi kunne **skrive saken om at mistede nøkler stod for en betydelig del av den manglende søppelhenting**. Veirenos ansatte hadde rapportert "mistet nøkkel" fra 724 adresser. Nå fryktet beboere at nøklene havnet i hendene på kriminelle.

Kort tid etter den første saken med klage-kartet, begynte Oslofolk å ta kontakt med tips. Ett av dem ble en god oppfølgersak: **Ett av nøkkelknippene søppeltømmerne hadde mistet, ble funnet i bakgården av håndverkere. Knippet med nøkler var til hele ni bygårder**. Ingen var blitt kontaktet av Veireno eller kommunen.

Reaksjonene på denne avsløringen kom raskt. På en pressekonferanse **truet nå Rødt-leder Bjørnar Moxnes med å kaste miljøbyråden**, om hun ikke snart fikk kontroll på søppelkrisa.

- Dagbladets artikkel om at nøkler kan være på avveie var spikeren i kista som viser at selskapet ikke er i stand til å gjøre jobben på en skikkelig måte, uttalte Moxnes.

ROT MED NØKLER OG SØPPEL. Slik ser det fortsatt ut rundt søppelpunkter i Oslo. Dette bildet er tatt tirsdag 3. januar. Foto: Lise Åserud / NTB scanpix

Søppelkrisa i Oslo:

Mistede nøkler stanset søppelhenting 1728 ganger: - Jeg grøsser

Veireno har rotet med nøklene til flere hundre bygårder og hus i Oslo. Nå frykter borettslag at nøkler er havnet i hendene på kriminelle.

Finn.Rad + egen ID

Oslø kommune ønsket ikke å gi fullt innsyn i kontrakten mellom Veireno og kommunen. Begrunnelsen var at de framforhandlede prislisterne på renovasjonstjenester, som lå til grunn for avtalen, var forretningshemmeligheter. Likevel hadde vi fått tak i en kopi som var sladdet i svært liten grad.

Kontrakten var bygd opp slik at beregning av hva Veireno kunne fakturere kommunen skjedde på bakgrunn av faste priser per kasse og størrelse på kassen. Straffgebyrer ble regulert av et annet regime i kontrakten. Det regimet forutsatte blant annet at Oslo kommune fremla grundig dokumentasjon på mangelen, og dessuten **selv ved stedlig besøk konstaterte manglende tømning.**

[illegible]

Å oppsøke 24 400 søppelkasser etter klager fra publikum var åpenbart mer enn Renovasjonsetaten kunne rekke over. Slik kunne Veireno lett kreve betaling for en jobb de ikke hadde gjort. **Hvor mange ganger hadde Veireno fakturert for søppel og papir de ikke hadde hentet? Og hvor mye penger var dette snakk om?**

For å finne ut av det, måtte vi koble stykkprisene i kontrakten mot alle klager på manglende tømning. Hvilke data kunne vi bruke?

- Klagestatistikken inneholdt to typer klager, klage på manglende henting av 1) papir og 2) restavfall.
- Klagestatistikken inneholdt dessuten klager fra fire ulike henteområder.
- Det var fire prislistor vedlagt kontrakten, ett for hvert henteområde.
- Hvert henteområde hadde til dels ulike priser både på papir og restavfall.

Finn.rad-funksjonen i Excel er en nyttig formel som lar deg koble data fra to datasett sammen. Men formelen avhenger av at begge datasettene inneholder en ID som er eksakt lik i begge datasett for å kunne gi treff.

Våre datasett inneholdt ingen slik ID. Hvordan skulle vi da gå frem for å koble informasjonen?

Vi fant fram papir og penn og tegnet skisser for mulige koblinger. Vi noterte ned hva vi faktisk visste om de to datasettene. Prislisterne hadde jo egne priser for henting av papir, restavfall, størrelse og område, og på samme måte inneholdt jo klagene informasjon om nesten akkurat det samme. Bortsett fra at klagene ikke inneholdt noen koding av størrelsen på beholderne, hadde vi informasjonen vi trengte.

At det manglet en unik ID var ikke et hinder, vi måtte bare lage den selv.

Det første vi hadde behov for, var en prisliste i maskinlesbart format. De fire prislistene vi hadde tilgang til gjennom kontrakten var oppgitt på en dårlig skannet PDF-fil og overhodet ikke lesbare for maskiner. Vi måtte derfor kopiere prisene manuelt fra kontrakten. Det var kjedelig, men måtte til.

Til tross for lite sladding, manglet noen priser. F.eks. stod prisen for tømning av flere typer søppelbøtter opplyst, men ikke den mellomstore modellen. I slike tilfeller supplerte vi dataene med et minste-estimat: Dersom det manglet prisinformasjon om en størrelse, la vi til grunn at det var samme pris som på størrelsen under. Slik ble vårt estimat ganske sikkert en underdrivelse. Vi opplyste om dette mulige avviket i artikkelen der vi publiserte funnene. Det var bedre å presentere et underdrevet estimat enn intet estimat.

Det neste var å finne ut prisen på dunken som ikke var hentet, ifølge klagen. Størrelsen på søppeldunkene stod ikke i *klageoversikten* på 24 400 rader, men adressen det var klaget fra stod oppført. Løsningen ble å koble dunk-størrelsene på de ulike adressene fra *laglistene*. Begge datasett inneholdt adresser som lot seg koble og vi igjen bruk for Excels “trimme”-formel (se avsnitt om adresseløsningen for Google maps).

fx `=E2&C2&N2`

	C	D	E	N	O
	Type	Uberett. kl	Omr	Størrelse beholder	ID
ap P			A	660	<code>=E2&C2&N2</code>
ap P			B	660	BP660
ap P			C	400	CP400
ap P			C	660	CP660

`=FINN.RAD(O2;'Pr pr dunk pr område RED'!A:D;4;USANN)`

M	N	O	P	Q	R	S
google fusion ID	Størrelse beholder	ID	Pris			
Generallunden 19, Oslo	660	AP660	<code>=FINN.RAD(O2;'Pr pr dunk pr område RED'!A:D;4;USANN)</code>			
Gøteborggata 36, Oslo	660	BP660	<code>FINN.RAD(søkeverdi; matrise; kolonneindeks; (søkeområde))</code>			
Frimanns Gate 20 A, Oslo	400	CP400	10			
Osterhaus Gate 16 A, Oslo	660	CP660	13			
Grønnegata 12, Oslo	660	AP660	16			
Martin Linges Vei 11, Oslo	8000	BP8000	180			

Etter dette var det duket for å konstruere den unike ID-en vi trengte for å komme til bunns saken. I begge datasett, klagedataene og prislistene lagde vi en ID bestående av a) område-bokstav, b) type dunk (R for restavfall eller P for papir), samt størrelsen på beholderen:

Nå var det duket for Finn.rad-formel: Resultatet av koblingen ble en ny kolonne i datasettet over klager, som vil kalte “Pris” (se over). “Pris” anga hva Veireno minimum hadde fakturert kommunen i anledning henting på adressen, når det samtidig var klaget på manglende henting.

SENDER REGNING: Renovasjonsselskapet Veireno sender regning også når søppelhenting er forsinket. Foto: Terje Bendiksbø / NTB scanpix

Søppelskandalen i Oslo fortsetter:

Betaler selv om søpla ikke hentes

Søppelkontrakt sikrer Veireno betaling også når søppelhenting er så forsinket at det utløser klager. Minst 350 000 kroner er fakturert for slike tilfeller.

Vi fikk bekreftet fra kommunen at det i svært få tilfeller var gitt avslag fra Veirenos side, for manglende henting av søppel. Samtidig var de mange tusen klagen ikke underkjent i oversiktene utarbeidet av Renovasjonsetaten.

Dermed kunne vi skrive saken: “Betaler selv om søpla ikke hentes”. Det var store summer. Senere uttalte byrådet at “kontrakten skulle aldri være inngått”.

“Den andre” fanen

Ganske tidlig meldte spørsmålet om arbeidsforholdene for de ansatte seg. Når innbyggerne opplevde søppeltømmingen som dårlig, hvordan hadde de ansatte det på jobb?

Dagbladet har lenge drevet kritisk journalistikk rundt sosial dumping og dårlige arbeidsvilkår i flere bransjer. Vi fikk som råd at Veireno-ansattes timelister var et godt utgangspunkt for systematiske og selvstendige undersøkelser av selskapets forhold til arbeidsmiljøloven.

Men hvordan skulle vi få fatt i dem? Vi begynte med å be om innsyn på vanlig måte 3. januar. Den 27. januar, fikk vi følgende epost fra Renovasjonsetaten:

“Viser til henvendelse 3. januar og 20. januar vedr. krav om innsyn i timelister og oversikt over bruken av overtid frem til dags dato. Jeg viser til tidligere korrespondanse hva gjelder RENs besittelse av timelister. Per i dag har vi ikke fått Veireno sine timelister i hende. Viser til Rettleiar til offentleglova punkt 4.4.2.4 2. avsnitt 2: Eit dokument er kome inn til eller er lagt fram for organet når det er motteke per post, telefaks, elektronisk post eller på annan måte. Da det er sagt finner du vedlagt oversikt over Veireno ansattes ukentlige arbeidstid med en graf som viser brudd per uke. Dette gjelder for uke 40 tom uke 3 (to separate dokumenter vedlagt)”.

Renovasjonsetaten avviste altså innsynskravet, skrev samtidig de ville gi oss innsyn i et dokument (vedlegget) som viste antall brudd på arbeidsmiljøloven.

Vedlegget etaten viste til var en excel-fil med tittelen *“Kopi av utvikling brudd uke 1-3 pr. 22.02.17_godkjent Controller_Med utvidet overtid”*.

Vi åpnet den første fanen i fila, kalt “Overtid”. Der lå en visualisering av ansattes ukentlige arbeidstid i en graf og antall brudd på arbeidstidsbestemmelsene per uke.

Men det lå en fane til i dette excel-dokumentet. Den het “Data”. Da vi åpnet den, fant vi et datasett på 11 161 rader, 47 kolonner og over 517 000 datapunkter. Radene inneholdt blant annet arbeidstakerens navn, arbeidsøktens datering, samt klokkeslett på vaktens start og slutt. I lå det et kommentarfelt som i en god del tilfeller var fylt ut. Kort sagt en komplett oversikt over hver eneste registrerte arbeidsøkt i Veireno den høsten og vinteren.

Nå visste vi at vi satt på helt unik informasjon, og vi skjønnte at det gjaldt å jobbe raskt. Dataene var politisk sensitive, da de kunne gi mer informasjon om antallet brudd på arbeidsmiljøloven Veireno hadde begått i de månedene de hadde kjørt søppel på oppdrag fra Oslo kommune. Men hvordan skulle vi gå frem for å få lovbruddene frem?

Excels sorte magi: VBA

Vi visste at Oslo kommune som offentlig oppdragsgiver har et særlig ansvar for å sikre at virksomheten hos leverandører skjer i tråd med arbeidsmiljøloven. Det gjaldt både forskriftene om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter og den såkalte "påseplikten". "Påseplikten" er plikten en oppdragsgiver har til å påse at arbeidsmiljøreglene overholdes.

Vi leste i arbeidsmiljøloven og fant en rekke kriterier for når brudd på loven kan forekomme, som for eksempel maksimalt antall timer på jobb hver dag, hver uke og over en fireukers periode og hviletid mellom vakter.

Ifølge eposten fra kommunen (gjengitt over) som ledsaget excel-arket, hadde de kun regnet på overskridelser av ett av disse vilkårene - kravet om at ukentlig overtid ikke må overstige 10 timer - i grafikken og oversikten over bruddene.

Manglet det lovbrudd i oversikten og grafikken de henviste til i eposten?

Grafikken og tallene Renovasjonsetaten henviste til, fortalte bare om noen få brudd på Arbeidsmiljøloven i uka. Men da vi leste litt rundt i det store datasettet og la sammen arbeidstimer eller regnet ut hviletider for de ansatte, fant vi raskt flere typer avvik fra ulike arbeidstidsbestemmelsene.

Vi måtte analysere hele datasettet på 500 000 punkter. Vi tegnet opp med penn og papir for å få oversikt, og velge metoder for å få mest mulig ut av opplysningene vi nå satt på. Vi kjente til at arbeidsmiljøloven listet opp regler om arbeidstid.

Gjennom saksdokumenter vi hadde fått innsyn i, visste vi at det fantes en tilsynsrapport fra Arbeidstilsynet om Veireno, basert på undersøkelser de hadde gjort hos selskapet høsten 2016. Den listet opp en rekke hovedregler fra arbeidsmiljøloven, som tilsynet mente var relevante for Veireno. Disse stemte godt med våre egne funn i lovverket og vi tok utgangspunkt i dem (se bilde).

Noe som gjorde jobben ytterligere komplisert, var at Arbeidstilsynet for en periode hadde gitt Veireno en dispensasjon fra å følge regelverket på en rekke områder.

Datasettet med timelister vi hadde gikk fra uke 40 i 2016 til uke 3 i 2017. Dispensasjonen fra Arbeidstilsynet gjaldt fra og med uke 50 i 2016 utover uke 3 i 2017.

Internt nr	AML §	Hovedregel (fra tilsynsrapport)
1)	§ 10-6 åttende ledd	Samlet arbeidstid må ikke overstige 13 t per dag
2)	§ 10-6 åttende ledd	Samlet arbeidstid ikke overstige 48 timer iløpet av en uke
3)	10-6 fjerde ledd	Overtid ikke overstige 10 timer i løpet av en uke
4)	10-6 fjerde ledd	Overtid ikke overstige 25 timer i løpet av fire uker
5e 4)	§ 10-6 fjerde ledd	Overtid ikke overstige 200 timer på ett år
5)	§ 10-8 første ledd	Minst 11 timer sammenhengende pause mellom hver økt
5)	§ 10-8 andre ledd	sammenhengende arbeidsfri på 35 timer i løpet av en uke

Det betød at vi måtte foreta to separate kjøringar av dataanalysen, med ulike kriterier for hva som ville bety et brudd på arbeidsmiljøloven: Én analyse som gikk den første perioden og én analyse som gikk over den siste perioden.

Men hvordan skulle vi greie å “intervjue” over 500 000 datapunkter med disse to ulike regelsettene for brudd?

Det var på tide å mane frem Excels “sorte magi” - det innebygde programmeringsgrensesnittet VBA - Visual Basic for applications. VBA kan hentes fram i enhver office-applikasjon ved å trykke Alt+F11.

AZ	BA	BB
Sum timer	Over 13?	
8,5	=HVIS(AZ2>13;"j";"n")	
8,5	n	HVIS(logisk_test; [sann]; [usann])
8,5	n	

Slik gikk vi frem for å hente ut informasjonen om lovbruddene i datasettet:

Vi nøyer oss med å beskrive de viktigste metodiske grepene for å komme i mål. For mer detaljert informasjon om hvordan vi kodet, se vedlagte kode-eksempler til slutt i rapporten.

1) Brudd på regelen om at arbeidstiden ikke skal overstige 13 timer per dag:

Ny kolonne med en hvis-test som sjekker kolonne med summert arbeidstid per økt, som returnerer “j” hvis arbeidstiden overstiger 13, og et “n” hvis ikke (se grafikk).

Pivottabell for å telle opp totalt antall brudd og antall brudd per uke (j = brudd, n = ikke brudd).

Med dette regnestykket **fant vi 301 avvik**. (se grafikk), som allerede var mer enn det Renovasjonsetaten redegjorde for.

2) Brudd på regelen om ukentlig arbeidstimer:

Maks 48 timer arbeidstid per uke fra uke 40 til og med uke 4 i henhold til arbeidsmiljøloven slik den var forstått av Arbeidstilsynet ved første tilsyn, og maks 48 timer fra uke 50 og frem maks 65 timer i henhold til dispensasjonen fra Arbeidstilsynet.

Antall av Over 13?	Kolonnetiketter		
Radetiketter	j	n	Totalsum
40	72	567	639
41	25	684	709
42	21	718	739
43	2	730	732
44	15	767	782
45	11	764	775
46	5	824	829
47	13	764	777
48	1	774	775
49	6	700	706
50	2	708	710
51	32	625	657
52	44	519	563
1	25	451	476
2	10	576	586
3	17	687	704
Totalsum	301	10860	11161

Deretter bygde vi en pivot-tabell som teller opp antall arbeidstimer per uke (ukenr var oppgitt i egen kolonne), VBA-kode for å teste om hver enkelt celle innenfor pivot-tabellen var over 48 frem til uke 49, og over 48 fra uke 50. Koden er bygget opp ved å definere dataområdet hvor cellene skal testes, og deretter teste hver celle ved hjelp av en if-test på innsiden av en for each loop, samt en variabel som teller hvert avvik.

Vanligvis vil vi lage dynamisk kode som enklere kan gjenbrukes, men vi ønsket å komme raskt frem til resultatet. Vi hardkodet derfor for-løkkene fra gang til gang, og testet ett og ett område av gangen, samtidig som betingelsen i koden ble endret fra 48 til 65 avhengig av hvilket område (med uker) vi testet. Variabelen valgte vi å skrive ut til bestemte celler i arket.

For å gi oss selv en visuell oversikt over avvik, og for raskt å kunne konstatere at vi hadde kodet riktig, la vi også inn at hver celle med avvik skulle markeres med en farge (pivot-tabellen er summert per ansatt, men vi har i denne rapporten fjerner navnene fra oversikten).

Med denne metoden fant vi **ytterligere 418 avvik**. Størsteparten var fra før Veireno fikk dispensasjon. **89 av dem** stammet fra søknadsperioden, da de hadde fått klar beskjed fra Arbeidstilsynet om at de brøt loven.

Markert gul hvis mer enn 48 t. (kan ikke avvikes ved avtale, kun disp)												Disp fra Atil fra uke 50: Ikke overstige 65 timer pr uke.					
Antall avvik uke 40-49: 321						Antall brudd i søknadsperioden 89						Antall avvik uke 50- uke 3: 8					
Søker om dispensasjon																	
Radetiketter	▼ 40	▼ 41	▼ 42	▼ 43	▼ 44	▼ 45	▼ 46	▼ 47	▼ 48	▼ 49	▼ 50	▼ 51	▼ 52	▼ 1	▼ 2	▼ 3	▼
	43,5	44	30	54	56,5	52,5	54,5	43	37,5	37,5	39	44	36,5		32	50,25	
								39,5	37,5	45	37,5	52,5	50,5	45,5	33	38,5	
								37,5	37,5		44	44	37,5		30	37,5	
	69,5	72	45,5	44,5	56,5	56	52	39,5	61,5	50	43,5	47,5	75	40	50	62	
	37,5																
		6	52,5	52,5	60	51,5	52	44	46	38,5	40,5	67,5	49	47	46	43	
	41,5	43	39,75	37,25	45,5	54	54,5	46,25	37,5	37,5	37,5	50,5	0		0	47	
	55,5	40,5	49,5	40,5	44	43,5	49,5	41,5	30	30	38	24	53	48,5	45	30	
	50,5	49	37,5	37,5	56	46,5	48	39	50	38,5	30	37,5	32	37,5	37,5	38	
		43	44,5	39,5	46,5	44,5	38,5	47	47,5	37,5	37,5	54,5	53	46	37,5	38	
							45,5	50	30								
													34		45	37,5	
							30	37,5	37,5	37,5	37,5	15	30	37,5	35	30	
	55	47,5	37,5	38	40,5	38,5	45	37,5	39,5	37,5	37,5	38	30	44,5	37,5	37,5	
	37,5	29,5	43,5	52,5	56,5	47	46	48	52,5	39,5	49	30	0		30	59,75	
							43,5	40,5	17,5	30	37,5	30	40	37,5	22,5	15	
	54,5	47,5	43	43	43,5	37,5	37,5	42	25	30	39,5	37,5	45	44,5	37,5	43,5	

Dette var en litt mer utfordrende nøtt å knekke for å løse rent teknisk. For nå skulle vi ikke bare teste om summen av én og én celle overskrider en bestemt verdi, men hvorvidt summen av fire celler til sammen gjør det. Løsningen, som muligens ikke er den mest elegante løsningen rent kode-teknisk, var å opprette en objektvariabel som definerer et test-range innenfor den doble for-løkken. I koden ser det slik ut: `Set testrange = Range(Cells(rad, kolonne), Cells(rad, kolonne + 3))` **For komplett kode, se kode-eksempel nummer 2 i vedlegget til denne metoderapporten.**

Med denne metoden fant vi **ytterligere 445 avvik** for den første perioden og **21 avvik** for perioden der det var gitt dispensasjoner.

5) Antall brudd på regelen om minst 11 timer pause mellom hver arbeidsøkt:

Å analysere hviletid var en nøtt. Organiseringen av dataene var, som tidligere nevnt, én arbeidsøkt per ansatt, per rad. Med andre ord lå informasjonen vi var på jakt etter i beregninger som baserte seg på data som lå i to ulike rader.

I praksis: tidspunktet for avslutningen av første arbeidsøkt, minus tidspunktet for starten av den neste, også videre.

Det var flere fallgruver:

- Navnene til arbeidstakerne lå spredt nedover i over 11 000 rader. Mange steder lå to ulike navn i to rader under hverandre. En potensiell feilkilde var å gjøre kalkulasjoner basert på arbeidsøktene til to forskjellige personer.
- Flere steder var datene mangelfullt fylt ut, - noe som genererer en feilmelding.
- Differansen mellom to datoer er ikke enkelt lesbart for det menneskelige øye, da de oppgis i 1/24-deler, i tillegg blir resultatet minus. Resultatet av differansen må derfor ganges med -1 og 24.

Hvordan løste vi utfordringene? Løsningen lå i “nøstede funksjoner” av som sjekker om gitte betingelser er oppfylt, såkalte nøstede hvis-tester. Formelen vi brukte ser slik ut:
=HVIS(A4917=A4918;HVIS(L4917>1;HVIS(L4918>1;(M4917-L4918)*24;"")*-1;""))

The screenshot shows an Excel spreadsheet with a formula bar at the top containing the formula: `=HVIS(A5228=A5229;HVIS(L5228>1;HVIS(L5229>1;(M5228-L5229)*24;"")*-1;""))`. Below the formula bar is a table with columns labeled F through T. The table contains data for various dates in November 2016, including start and end times, and calculated values for overtime and breaks. The formula in the formula bar is applied to the data in the table.

F	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
ato(datoverdi)	Kl fra	Kl til	Arbeidsdag start	Arbeidsdag slutt	Hvile (red)	Ord timer	Overtid total (rec)	Overtid	Overtid 2	Overtid 3	Overtid 4
16.11.2016 08:00	18:00	16.11.2016 08:16.11.2016 18:00	=HVIS(A5228=A5229;HVIS(L5228>1;HVIS(L5229>1;(M5228-L5229)*24;"")*-1;""))								
17.11.2016 08:00	18:00	17.11.2016 08:17.11.2016 18:00	HVIS(logisk_test; (sann); (usann))	7,5	2	2	0	0	0	0	0
21.11.2016 08:00	17:45	21.11.2016 08:21.11.2016 17:00	62,25	7,5	1,75	1,75	0	0	0	0	0
24.11.2016 08:00	18:00	24.11.2016 08:24.11.2016 18:00	14	7,5	2	2	0	0	0	0	0
25.11.2016 08:00	18:00	25.11.2016 08:25.11.2016 18:00	62	7,5	2	2	0	0	0	0	0
28.11.2016 08:00	18:00	28.11.2016 08:28.11.2016 18:00	14	7,5	1,75	1,75	0	0	0	0	0
29.11.2016 08:00	16:00	29.11.2016 08:29.11.2016 16:00	40	7,5	0	0	0	0	0	0	0

Det som er viktig å poengtere er at en forutsetning for at formelen virker slik beskrevet her, er at dataene må være sortert etter navn og arbeidsøkt, i stigende rekkefølge.

Nå hadde vi en kolonne som inneholdt informasjon om antall timer pause på hver eneste økt i datasettet. Vi trengte en ny kolonne, som ved hjelp av en ny “hvis-test” undersøker om pausen hadde vært lenger enn eller kortere enn 11 timer. Deretter var det å telle opp antall avvik, altså mindre enn 11 timer, om pause på minst 11 timer. Dette fant vi raskt ut av ved å intervju dataene i en pivot-tabell.

Arbeidet med å gjøre alle beregningene beskrevet over tok tre arbeidsdager. De viste at selskapets drøyt 180 ansatte hittil hadde jobbet 13 737 overtidstimer og at Veireno kunne ha brutt arbeidsmiljøloven 2091 ganger siden de tok over ansvaret for søppeltømmingen den 3. oktober.

Fem dager etter at vi fikk excel-fila arbeidslistene, publiserte vi saken om over [2000 avvik fra arbeidsmiljøloven](#).

Det viste seg å være informasjon som verken Veireno selv, Oslo kommune (med ekstra påse-ansvar som offentlig oppdragsgiver) eller Arbeidstilsynet kjente til. Og informasjon ansvarlig Oslo-byråd tidligere hadde gitt til media og Oslo bystyre, **var åpenbart feil**.

Avsløringen gikk ut ettermiddagen 1. februar, bare minutter før spørretimen i et bystyremøte i Oslo. Aftenposten skildret senere hva som skjedde slik i et oppslag:

“I flere måneder hadde opposisjonen grillet byrådet om søppelkaoset i spørretimen.

Bystyremøtet 1. februar tegnet til å bli nok et i rekken. Miljøbyråd Lan Marie Nguyen Berg (MDG), som hadde skiftet ut avfallssjefen for å få kontroll på søppelinnhenting, hadde fortsatt ikke fått ro i rekkene.

Ti minutter før møtet begynte, begynte det å blinke i små skjermer. Rådgivere beveget seg, lente seg diskret inn og hvisket noe i øret mens de holdt opp en mobilskjerm. Byrådsleder Raymond Johansen, som spaserte rundt i salen og småpratet med opposisjonspolitikere og partifeller, fikk plutselig fart på seg da en tekstmelding dukket opp.

I artikkelen som lyste mot dem hadde Dagbladet avslørt at det byrådet har sagt til pressen og opposisjonen ikke stemte. Veireno hadde opplyst til Renovasjonsetaten at det var mellom null til tre brudd på arbeidsmiljøloven i de siste ukene før jul. Men Dagbladet avdekket flere hundre lovbrudd. Plutselig handlet hele spørretimen om påstander om at byrådet og byråd Lan Marie Nguyen Berg (MDG) hadde feilinformert. Hvordan kunne det være så stor forskjell på Dagbladets tall, og det byrådet hadde sagt? Opposisjonen ble så oppgitt over svarene hun ga, at ordfører Marianne Borgen (SV) til slutt måtte bryte inn og be dem slutte å kommentere svarene hennes.”

Da konsulentselskapet Deloitte et par måneder senere presenterte sin granskingsrapport, beskrev de arbeidet vårt slik slik (s. 73):

“1. februar 2017 fremkom det i media at et mediehus sin gjennomgang av arbeidstiden til Veireno-personell, viste at omfanget av brudd på arbeidstidsbestemmelser var vesentlig mer omfattende enn det som tidligere var rapportert fra byråden. Byrådets opplysninger i pressen om antall brudd var basert på rapportering fra REN, som hadde vidererapportert informasjon om antall brudd fra Veireno.”

MYE OVERTID: Til tross for pålegg fra Arbeidstilsynet jobber renovasjonsarbeiderne i Oslo fortsatt ulovlig mye. Foto: Terje Brendskjy / NTB scapix

Dagbladet avslører:

Over 2000 avvik: - Veireno bryter arbeidsmiljøloven

De ansatte i Veireno har til sammen 13 737 timer overtid siden Oslo kommune i oktober ga selskapet ansvaret for å tømme ditt søppel.

1. FEBRUAR 2017 KL. 14.48 DEL PÅ FACEBOOK

Av Vegard Venli

REISER

Metadataene som lagde politisk bråk

Det fantes mer informasjon i Excel-filen fra Renovasjonsetaten. Vi ville vite hvem som hadde opprettet datasettene og jobbet med den grafiske framstillingen. Ved å trykke på fanen "fil" og velge "egenskaper" i Excel, får man tilgang til filens metadata.

Metadataene fortalte oss hvem som hadde opprettet fila og senere redigert den. Vi googlet opp navnene: Den opprinnelige forfatteren som opprettet fila 26.02.2014, var så langt vi kunne se en systemutvikler som ikke var ansatt i Renovasjonsetaten.

Det interessante var personen som sist hadde endret fila, 26.01.2017. Det var en person ansatt i Renovasjonsetaten. Vi hadde mottatt dokumentet dagen etter, 27.01.

Relaterte datoer	
Sist endret	26.01.2017 09:50
Opprettet	26.02.2014 13:00
Sist skrevet ut	21.12.2016 11:35
Relaterte personer	
Overordnet	Angi manager
Forfatter	
	Legg til en forfatter
Sist endret av	

Det betød, at da Dagbladet den 1. februar publiserte avsløringen om over 2000 avvik, hadde Renovasjonsetaten allerede sittet på de relevante dataarkene i en uke, uten å informere ansvarlig byrådom om situasjonene.

Vi kunne nå skrive saken om at Renovasjonsetaten satt på fila som dokumenterte lovbruddene i en uke uten å varsle byråden. En oppfølger handlet om at Renovasjonsetaten hadde foret byråden med informasjon om antall lovbrudd i Veireno, basert på selskapets egne beregninger.

Som vi hadde vist, var Veirenos beregninger i beste fall grovt feilaktige. Renovasjonsetaten hadde nylig byttet leder, på grunn av sviktende håndteringen av søppelkrisa. Et resultat av avsløringen var at den nyansatte lederen i Renovasjonsetaten offentlige la seg langflat og unnskyldte håndteringen av informasjon om avvikene overfor byråden.

Granskingsrapporten fra Deloitte, bekrefter at Oslo kommune hadde overlatt til Veireno å selv definere hva som var avvik fra arbeidsmiljøloven:

"Veireno hadde til REN kun rapportert brudd på total arbeidstid, mens hviletidsbrudd og andre brudd ikke var kommunisert i rapporteringen fra Veireno. Det blir opplyst at REN i tilknytning til feilrapporteringen, initielt bare mottok en pdf-rapport med en totaloversikt over antall brudd. Etter at REN hadde vidererapportert til MOS, mottok REN 26. januar en excel-oversikt fra Veireno som blant annet inkluderte en fane med detaljert arbeidstid for renovatørene siden kontraktsoppstart. Uten at REN selv hadde kontrollert fila og avdekket at brudd var underrapportert til MOS, ble fila ufiltrert overlevert til et mediehus."

Metodene og avsløringene ga et interessant innblikk i Oslo kommunes oppfølging av anbudsvinneren.

Konsekvenser

Etter Dagbladets avsløringer om avvikene i arbeidstid og etatens håndtering, kom det kritikk mot det rødgrønne byrådet fra flere hold, også egne rekker. Og Rødt stod ikke lenger alene med trusler om mistillit mot den ansvarlige miljøbyråden.

- Som bystyrepolitiker kan ikke jeg sitte stille når jeg får nyheter om så grove brudd på arbeidsmiljøloven som det har kommet frem i Dagbladet de siste ukene. Jeg har et sterkt behov som bystyrepolitiker å si fra om at det i alle fall er helt uaktuelt for Oslo SV å la et slikt firma fortsette, uttalte partiets gruppeleder Sunniva Holmås Eidsvoll.

Arbeiderpartiets gruppeleder, Andreas Halse, uttrykte seg slik:

- Vi kan ikke forsvare en situasjon med så mange lovbrudd på en lov som er et adelsmerke for norsk arbeiderbevegelse. Det er selvfølgelig helt umulig å forsvare og å akseptere. Det må nå være prioritet én for byrådet å få ryddet opp i situasjonen så raskt som mulig.

- Det vi nå ser er urovekkende. Spørsmålet om tillit er noe som diskuteres fortløpende i vår bystyregruppe, uttalte Tommy Skjervold, fraksjonsleder for FrP i miljø- og samferdselskomiteen.

Også byrådsleder Raymond Johansen var tydelig:

- *Hvordan reagerte du da Dagbladet avslørte de 2000 lovbruddene rett før bystyremøtet 1. februar?*

- Da skjønnte jeg at det er helt umulig å ha et sånt selskap som ikke leverer og samtidig har de bruddene. At det fortsatt forelå brudd var mildt sagt ikke bra. Det var totalt uakseptabelt, svarer Johansen.

Kategoriserte tidslinjer i excel

Vi holdt tett kontakt med flere sentrale kilder underveis i arbeidet med artiklene. Under en slik kildesamtale skjønte vi ganske tidlig i prosjektets innledende fase, at Oslo kommune ved Renovasjonsetaten hadde hatt jevnlige møter med Veireno året før selskapet overtok søppeltømmingen, for å planlegge overgangen. Vi fikk bekreftet at det var blitt ført skriftlige notater fra disse møtene. Kunne de fortelle oss om noe om hvorfor så mye gikk galt? Den 11. januar fremsatte vi følgende innsynskrav til Renovasjonsetaten:

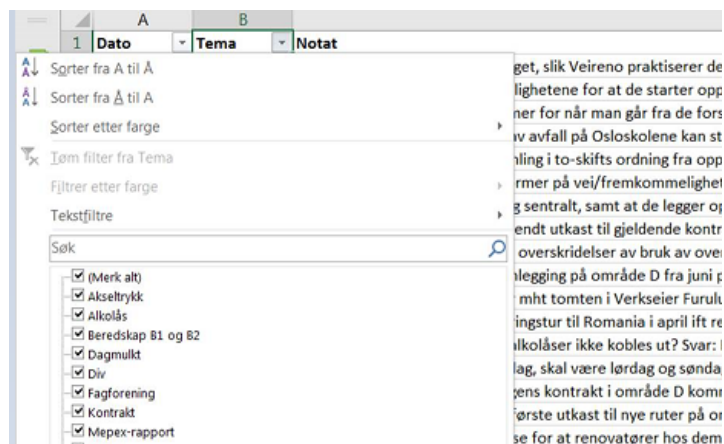
“Jeg ber herved om innsyn i samtlige sakspapirer og møtereferater etter møte mellom etaten og Veireno. Med vennlig hilsen”.

Etter å ha klaget manglende respons til Fylkesmannen, ble vi den 27. januar innvilget fullt innsyn i møtereferatene. Etter å ha lagret alle vedleggene i en mappe, satt vi igjen med 47

Name
 20150923 - Mobilisering Veireno AS - Møtereferat
 20151023 - Mobilisering Veireno AS - Møtereferat
 20151106 - Mobilisering Veireno AS - Møtereferat
 20151123 - Mobilisering Veireno AS - Møtereferat
 20160129 - Mobilisering Veireno AS - Møtereferat
 20160201 - Avklaringsmøte med kunde om bruk av El-hybridbiler - Møtereferat
 20160201 - REN-EGE Referat

pdf-filer, på til sammen 11,8 megabyte. Det var mer informasjon enn vi var forberedt på å motta og vi måtte finne en metode for å analysere dataene effektivt og systematisere informasjonen etterpå.

Vi leste hvert eneste referat nøye over tre fulle arbeidsdager. Underveis meldte behovet for å enkelt kunne finne tilbake til interessante opplysninger seg. Vi opprettet en Excel-oversikt med tre kolonner: en kolonne som viste møtets dato, en kolonne for stikkord og tema og en tredje kolonne der det interessante ble gjengitt. Vi kalte “kategorisert tidslinje” i Excel.

Metoden skulle vise seg å bli avgjørende for journalistikken. Vi endte opp med 67 interessante observasjoner fra dokumentene. Flere av dem prioriterte vi å gå videre på og jobbe ut saker om. Fordelen med registrering av både tematikk/stikkord (f.eks. “fagforening”, “alkolås” eller “kontrakt”), kronologi og funn var at vi slik enkelt kunne finne frem til akkurat temaet vi ønsket å se nærmere på.

En annen fordel, er at funnene kan sorteres i tid. “Tidslinje-journalistikk” er en klassisk metode som fungerte godt for oss. Ved å bruke den metoden for analyse, **fant vi at Veireno så tidlig som i februar 2016, hele åtte måneder før oppstarten, på et møte fortalte kommunen og Renovasjonsetaten at de ikke ville kunne tømme søppel i Oslo innenfor arbeidsmiljølovens ordinære rammer.** Men noen dispensasjon søkte de ikke om den gang.

Det var også på denne måten vi identifiserte at **Renovasjonsetaten på et møte med Veireno 29. august, to måneder før oppstarten, fikk vite at Veireno fortsatt ikke hadde søkt om dispensasjon fra arbeidsmiljøloven. Veireno brøt arbeidsmiljøloven allerede fra første uke av, med Oslo kommune som stilltiende vitne.**

Den 15. februar kunne Dagbladet skrive saken om at [Oslo kommune visste at Veireno planla å jobbe mer enn loven tillater.](#)

Saken medførte at byråden la seg flat, og samtidig rettet ramsalt kritikk mot Renovasjonsetaten. Hun uttalte til Dagbladet:

“Jeg ble ikke orientert om at Veireno før oppstart anså det som nødvendig å søke om dispensasjon til bruk av utvidet overtid. Vurderingen fra Renovasjonsetaten om at det ikke var nødvendig å orientere byrådsavdelingen om dette er noe som etter mitt syn noe som definitivt bør være en del av den eksterne evalueringen avfallshåndteringen som er igangsatt”.

Til slutt

Arbeidet med Dagbladets artikkelserie om søppelkrisa startet uten de store tipsene eller hypotesene, bare et ønske om å finne ut mer om hva som skjedde. Både i kulissene og på bakken i byen. Det ble likevel en spennende reise i anbud, politikk og vanstyret av en tjeneste som Oslos innbyggere er avhengige av til daglig. Vi har forsøkt å dele mest mulig underveis med leserne, helst gjennom egne visualiseringer og grafikk.

Om det kan kåres noen vinner etter søppelkrisa i Oslo, er det kanskje de tidligere ansatte i Veireno. Oslo kommune overtok midlertidig ansvaret for søppeltømmingen da selskapet begjærte oppbud, og kommunen overtok ansvaret for alle søppeltømmerne. I den anledning ble det gitt løfter om bedre arbeidsforhold og en nulltoleranse mot brudd på arbeidstidsbestemmelser. På tross av en vanskelig oppstart, virker det som om løftene holdes.

Vi vil takke til alle som har jobbet med å utvikle datastøttet journalistikk som metode, deriblant ulike kurs- og foredragsholdere vi har møtt på Skup og tilsvarende internasjonale konferanser. De har bidratt til å gjøre arbeidet mulig.

Vi håper denne metoderapporten kan være et bidrag til andre nysgjerrige mennesker som vil jakte i data.